

Душан Р. Живковић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српску књижевност

ХЕРМЕТИЗАМ И ХИПЕРТЕКСТ²

Овај рад представља анализу природе, функција, облика и значаја односа херметизма и хипертекста, од митских и историјских елемената, до њиховог остварења у дигиталној ери, посредством следећих аспеката: 1. основних принципа умрежавања херметичких текстова, од египатске и грчке традиције до просветитељства; 2. наговештаја стварања хипертекста у књижевности 20. века; 3. утицаја херметизма на природу мисије Алана Тјуринга у структурирању информационих технологија; 4. процеса и исхода стварања савременог поимања умреженог текста - хипертекста; 5. општих одлика интерактивне, херметичке књижевности у пост-модернизму; 6. специфичности ере интернета и њене повезаности са херметизмом. Посредством интердисциплинарног приступа, у циљу развијања и надградње опште информационе свести, издвојићемо херметичке принципе који су извршили кључне утицаје на креирање система умрежавања текстова и савременог хипертекста. Анализираћемо односе принципа рачвастих стаза, умножавања информација, интерактивности, концепта нелинеарности, комбинаторике и плуралитета херметичких кодова.

Кључне речи: херметизам, хипертекст, рачвасте стазе, кодови, умрежавање, нелинеарност, интерактивност

1. Увод

Информатичка ера има дубоке корене у историји цивилизације и једино ако се расветли њено порекло, наговештаји и претече, може се схватити сложена природа хипертекста у савременом добу. Наиме, за стварање савременог концепта информације у хипертексту, као и информационе свести у ширем смислу, значајан је херметизам као дифузни систем религијске, митске, научне (уп. Djassin 2007: 27), филозофске, уметничке и цивилизацијске спознаје уопште (уп. Foht 1976: 183), јер представља тајну и утицајну димензију, која је (у различитим лицима и наличјима) деловала на целокупну историју цивилизације од египатске традиције до савременог доба (уп. Ebeling 2007: 10).

¹ dusan.zivkovic@filum.kg.ac.rs

² Рад је део истраживања на пројекту 178018 *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Извор херметизма представља мистичну египатско-грчку традицију култа Хермеса Трисмегистоса³ (грч. Ἑρμῆς ὁ Τρισμύηστος, лат. *Hermēs Trismegistus*⁴, „три пута највећи“) – као споја египатског бога Тотa (*Thoth*) – бога знања, мудрости, библиотеке и енциклопедијске парадигме, „креатора језика, тумача и саветника богова“⁵, „изумитеља писања и заштитника свих уметности и вештина (*arts*) зависних од писања“⁶) и грчког бога Хермеса (гласника богова, бога информација, плуралитета, двосмислености) (уп. Еко 2001: 43) – као оваплоћења принципа интерконтекстуалности. Хермес Трисмегистос је, дакле, истовремено и стваралачка енергија и преносник информација, принцип интеракције и вишеструког умножавања значења (уп. *Trismegistos* 2004: 12).

Интерактивна комуникација у дигиталном добу, а у ужем смислу и активна улога корисника интернета у стварању дифузних путања хипертекстова у мрежи података, блиске су херметичком учењу „по ком је човек истовремено ’микрокосмос’ и ’ко-креатор’ света, сарадник са сувереном Архитектом у трансформисању природе и трансформисању себе“ (Orio de Miguel 2008: 117).

Савремено информатичко доба обележено је плурализмом умрежених података, хипертекстова, аудио- и визуелног садржаја, а заправо, уместо линеарног потенцирања на идеји информатичке револуције, као наглог прелаза, треба, дакле, да будемо свесни да током историје цивилизације постоји постепени развој чији је исход остварен у данашњем дигиталном окружењу, јер од древних цивилизација постоји богата историја умрежених текстова под утицајем херметизма, који се непрестано умножавају у лавиринтима значења, посредством принципа динамичности контекста – као и истовремености присуства на два или више места – што је заправо и основни принцип мреже текстова у виртуелном свету, у њиховој међусобној интеракцији, модификацијама и слојевитости односа, преноса и даље интерференције информација.

У најширем смислу, у складу са подстреком за стварање вештачке интелигенције, како истиче Ерик Дејвис (Erik Davis), формира се концепт *Techgnosis* (уп. Dejavis 2016: 7), а „херметизам је практични пут до Гнозе“⁷, јер „херметичка традиција представља нехришћанску линију хеленистичког гностицизма“⁸. Иначе, сама концепција дивљења савременог човека надмоћности компјутерског ума, као и стварања *cyberspace*-а уопште, блиска је са првим херметичким принципом менталности: „Све је ум, свемир је менталан“ (Tri inicijata 1908: 10).

3 На пример, Три иницијата (аутори *Kybalion*-а, 1908) користили су средњовековни латински назив *Hermes Trismegis'tus*.

4 Доступан на: <https://www.thefreedictionary.com/Hermes+Trismegistos>. Такође, назив *Mercurius Ter Maximus* упућује на виђење Хермеса Трисмегистоса у римској митологији (уп. Báez 2012: 10).

5 Доступан на: <https://www.britannica.com/topic/Thoth>.

6 Доступан на: <https://www.britannica.com/topic/Hermetic-writings>.

7 Доступан на: <https://www.renaissanceastrology.com/hermestrismegistus.html>.

Универзум херметизма представља отелотворење принципа умрежавања текстова, сагласја (уп. Намваš 2012: 159), симултаности, синхроничитета (оствареног у виртуелном свету – у присуству корисника на више места, као и утицају виртуелног света на његово присуство у физичкој појавности), реверзибилности, дифузности, динамичности контекста (херметички принцип вибрације: „Све је у покрету” (Три иницијата 1908: 10 – који је у сагласју са принципом ритма), јединства супротности (херметички принцип поларности: „Све је Двојно; све има поларност; све има супротност полова; истоветно и различито је једнако; супротности су по природи исте, али другачије по степену; крајности се сусрећу, све су истине полуистине; сви се парадокси могу помирити” (Три иницијата 1908: 10).

Као гласник и заштитник свих преносника информација, Хермес Трисмегистос може бити истовремено и слуга и господар, јер има слободу да пренесе боговима и људима информацију када и како он жели и да тако утиче на токове догађаја. Другим речима, слањем, али и способношћу обраде информација и управљањем информацијама, он заправо служи људима и боговима, али их и саветује и том моћи им може загосподарити, а уколико се његов саветодавни утицај повећа – обрадом података може усмерити у жељеном правцу размишљања, изменити перцепцију одређеног система информација.

Ова одлика блиска је тенденциозном истицању да интернет служи кориснику, али истовремено је евидентно да глобална мрежа господари његовом свешћу и подсвешћу, док одабир сврхе зависи од корисника – и тако се остварује херметички принцип по коме се парадокси могу помирити. Херметички кодови утичу на информатичко доба у стварању отворености значења (уп. Еко 1965: 10; Еко 2001: 14), посредством ремитологизације, као и трансформације древних грчко-египатских митова, у дифузним системима база података.

Треба истаћи да цивилизација представља интеракцију палимпсеста као сложене међузависности старијих и новијих слојева цивилизације (уп. Ženet 1985: 10), тако да један новооткривени древни слој може пресудно променити све остале слојеве. Херметичка симболизација, метафоризација и алегоризација су облици чувања знања за посвећене, као мозаици комбинаторичког лавиринта, у којима се сви слојеви палимпсеста, у херметичком духу, истовремено призивају. Самим тим, за анализу порекла, природе и функција хипертекста као динамичког феномена, нужен је интердисциплинарни приступ, који подразумева сарадњу наука, уметности, езотерије, митологије, у циљу спознаје природе херменеутичких кодова (уп. Vart 1971: 10), да би се објаснила многострукост лица Хермеса Трисмегистоса.

Такође, неопходно је проучавање различитих видова „умрежености”, од дијахронијске перспективе – принципа умрежавања текстова у историји цивилизације, до синхронијске перспективе–видова креирања савременог хипертекста у мрежи виртуелног света.

Међутим, на територији Републике Србије није посвећена пажња проучавању односа хипертекста и херметизма, док у савременим светским научним токовима постоје значајне студије посвећене односима херметизма и компјутерског ума, у обједињавању достигнућа филологије, семиотике, митологије, езотерије и информатике.

У циљу унапређења и развијања опште информационе свести, посредством анализе древних и савремених „умрежавања” знања, у овом раду ћемо проучавати херменеутичке кључеве хипертекста, објаснити њихове путање, као и карактеристике њихових исхода: од структурирања, динамичности контекста, процеса модификација, до дифузних исхода и специфичности њихових трансформација. Из богате традиције херметичких слојева, издвојићемо аспекте херметизма који су извршили кључни утицај на креирање опшних принципа умрежавања текстова и хипертекста. Анализираћемо природу, функције, облике и значај односа принципа рачвастих стаза, умножавања информација, концепта нелинеарности и „отворености” кодова (уп. Еко 2004: 15), а самим тим – и односе херметичких принципа и комбинаторике, интертекстуалности, амбигвитета, енциклопедијске парадигме и савремене интерактивности.

2. Умрежавање херметичких текстова од египатске и грчке традиције до просветитељства

Хипертекст се може схватити као умрежени, дифузни текст уопште, који постоји много векова пре његовог технолошког остварења⁹, али ипак доминирају схватања по којима се хипертекстом сматра савремени, електронски вид овог сложеног феномена¹⁰. У овом раду, разликоваћемо концепцију умрежавања текстова у ширем смислу, која постоји од древних цивилизација до савременог доба, као претечу хипертекста, а с друге стране – проучаваћемо одлике (електронског) хипертекста (као система умрежених текстова у мултимедијалном окружењу), који се развија у информатичкој ери.

Издвајамо четири аспекта утицаја херметизма на концепцију умрежавања текстова у историји цивилизације: 1. египатско-грчку херметичку традицију; 2. алхемичарске принципе; 3. у новом веку – идеју препорода и обнове грчко-римске културе у ренесанси; као и 4. просветитељске мисије енциклопедизма и Лајбницевог рационализма.

Корен херметичких идеја формиран је у египатској традицији, у посвећености богу Djhuty (Djehuti, Thoth)¹¹, „у египатској религији (поред одлика које смо навели у Уводу), „богу Месеца, рачунања, учења

9 На пример, Дејвид А. Саломон (David A. Salomon) сматра да је *Glossa Ordinaria* „средњовековни хипертекст” (уп. Salomon 2012: 7).

10 Значајан допринос проучавању историје од папируса до хипертекста дао је Кристијан Вандендорп (уп. Vandendorp 2009: 8).

11 Такође, треба напоменути да је назив *Thôth* „покушај Грка да фонетички изразе и прилагоде име *Tehuti*, касни антички облик старог египатског имена Djehuti” (доступан на: <https://www.hermeticfellowship.org/HFHermeticism.html>).

и писања¹², који је подарио Египћанима писмо, креирање и проучавање језика, као и тајне магије, а у најопштијем смислу Тот се сматрао „премудрим извором светог знања и аутором свих светих књига у Египту”¹³.

Након овог најстаријег слоја, у контексту односа херметизма, топоса библиотеке, енциклопедијске парадигме и порекла хипертекста, посебно је значајан период грчке доминације у Старом веку, у којој је институција Александријске библиотеке (усвајајући египатске мудрости и комбинујући их са хеленским хермесовским духом) створила „александријски синкретизам” (уп. Вајгент, Лајх 1997: 10) као „светионик” (уп. Грубаčić 2006: 7), не само херметизма и идеје „умрежености” текстова у лавиринту библиотеке већ и целокупне цивилизацијске мисли – у идејама мистичне повезаности, чувања и надградње свих слојева знања од Старог века до савременог доба.

Поред општих одлика египатско-грчког наслеђа, следећа значајна димензија коју треба прецизирати у контексту проучавања будућег развоја хипертекста је алхемија (уп. Atvud 1850: 12) (пошто је Хермес Трисмегистос и заштитник алхемије и астрологије) која не значи само претварање камена у злато, већ и херметичко стварање склопова речи (и знакова уопште) којима се комуницира са божанским принципом, а постоји и индивидуална алхемичарска тенденција мењања устројства природе и космоса (уп. Еко 2001: 75). Додајмо и то да су алхемичари користили принципе умрежавања нелинеарних текстова као средства за преношење тајних знања, јер само посвећени познају Код, односно – контекст алхемичарских симбола, метафора и алегорија (уп. Jung 1997: 10). У збирци есеја *Роман као држава и други огледи* Павић наводи да су хипертекст, као и виртуелно окружење уопште – настали из духа алхемије (односно из суштински алхемичарског поимања света – идеје о динамичности мењања структура постојећих елемената). Алхемија представља један део херметичких мудрости (уп. Rabinović 1979: 23), у духу комбинаторике знакова и сагласја привидно удаљених феномена (према 2. херметичком принципу: кореспондентности – сагласја, уп. Tri inicijata 1908: 10).

Након алхемичарских извора у старом у средњем веку, који имају и значајне нововековне утицаје на науку и езотерију, трећа перспектива означавала је утицај херметизма на идеју препорода у хуманизму и ренесанси (уп. Marvel 2007: 15; Marvel 2016: 20). Наиме, враћање античким узорима означило је и поновно откривање тајни *Corpus Hermeticum*-а (уп. Jeits 1964: 10) а идеја препорода (у проширивању граница познатог света, научним открићима, стварању Гутембергове галаксије и веће доступности културном благу уопште) створила је услове за изграђивање слободоумног интелектуалца – полиглоте који је тежио да упозна јединство различитости претходних цивилизацијских слојева. Другим речима, у својој духовној радозналости, ренесансни интелектуалци

12 Доступан на: <https://www.britannica.com/topic/Thoth>.

13 Доступан на: <https://www.hermeticfellowship.org/HFHermeticism.html>.

су били отворени и према интерференцији разнородних традиција. Тако је, на пример, посебно у ренесансном периоду јеврејска традиција Кабале (Kabbala, (доктрина тајне, мистичне интерпретације Торе) повезана (*linked*) са херметичким текстовима¹⁴. Преплитале су се, дакле, у ренесансној мрежи текстова – мудрости древних египатских свештеника, грчко-римских ризничара знања и јеврејских мистичних списа.

Ренесанса је отворила врата слободном повратку херметизма у доминантне цивилизацијске токове, док новија историја херметичког утицаја на концепцију умрежавања текстова започиње са идејом енциклопедизма, за време просветитељства, као интелектуалног покрета 17. и 18. века који означава заједништво слободних интелектуалаца обасјаних идејама рационалности, „моћи којом људи схватају универзум“¹⁵ и надграђују себе, у духу анализе, светлости сазнања, слободе и индивидуализма. Просветитељске идеје су „подстакле револуционарни развој у уметности, филозофији и политици“¹⁶.

Дакле, просветитељи су посредством ових идеја имали тенденцију ширења интелектуалних, културних и друштвено-политичких утицаја. Примени идеја просветитељства значајно је допринео дух француског енциклопедизма, који је настао под утицајем осавремењеног сегмента енциклопедијског духа Хермеса Трисмегистоса, креатора, чувара, преносиоца и тумача цивилизацијског знања. Тако је започето формирање амбициозног пројекта – *Енциклопедије* (франц. *L'Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*)¹⁷.

Енциклопедисти су били свесни значаја стварања, прикупљања, селекције и преношења кључних сегмената цивилизацијског знања, у виду система умрежених одредница, као и практичне будуће моћи енциклопедије, која би тумачила и обликовала опште виђење цивилизације, представљала путоказ просвећивања сваког интелектуалца у свим индивидуалним и друштвеним аспектима, а у ширем смислу – утицала и на промену савремених токова свих цивилизацијских делатности. Француски енциклопедизам је заправо претеча система организованог, интерактивног образовања у новом веку, да би управо ова енциклопедијска свест, која је у савременом добу преобликована тако да може служити и знатно мање образованим слојевима¹⁸, створила нелинеарност, умреженост у савременом добу

14 Такође, Кабала је већ „од средњег века била шире позната истраживачима у Европи“ (доступан на: <https://www.britannica.com/topic/occultism>).

15 Доступан на: <https://www.britannica.com/event/Enlightenment-European-history>.

16 Доступан на: <https://www.britannica.com/event/Enlightenment-European-history>.

17 „Дени Дидро (франц. Denis Diderot, 1713–1784) је 1747. године преузео управљање општим правцима рада на *Енциклопедији*, осим математичких делова, које је уређивао Жан ле Рон д’Аламбер (франц. Jean Le Rond d’Alembert, (1717 –1783)“ (доступан на: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-Encyclopedie>).

18 Креативни пут даље надградње интернета је настављање у духу просветитељских корена, у циљу развијања информатичке и генерално интелектуалне свести корисника. Самим тим, интернет не сме да постане мрежа брзих и непроверених информација, антиинтелектуалне забаве, повлађивања јавном мњењу и популизму.

интернета, као опште енциклопедије и као интерактивног система, посредством нових информатичких технологија.

У просветитељским мисијама, поред енциклопедиста, за развој односа хипертекстуалних принципа под утицајем херметизма, кључна је делатност Готфрида Вилхелма Лајбница (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646–1716), филозофа, математичара и политичког саветника, подједнако значајног метафизичара и логичара, карактеристичног и по свом проналаску диференцијалног и интегралног рачуна. У овом контексту, у раду „Неки херметички аспекти Лајбницевог математичког рационализма” Бернардино Орио де Мигуел (Orio de Miguel 2008: 115–116) издваја четири аспекта: „1. спекуларну хармонију између умова и ствари, 2. не емпиријску или математичку, већ херметичку рационалност, 3. аналогiju и реверзибилност између Принципа и Закона, 4. практичну рационалност”. У обједињавању херметичких комбинаторичких принципа и нових научних сазнања, Лајбниц је дефинисао принцип *Ars Combinatoria* (у студији *Dissertatio de arte combinatoria*, 1666) као подстрек на путу ка обликовању бинарног система – будуће основе рада компјутера. Бинарни систем (као систем комбинација јединица и нула) свакако да се може објаснити и општим тумачењем у погледу Лајбницевог упућивања на хришћанску теологију, у божанском стварању ни из чега (*creatio ex nihilo*; број 1 означава божански принцип стварања), али истовремено, поред ове кључне хришћанске идеје, у бинарном систему, у духу амбигвитета, истовремено се остварује херметичка двојност (уп. Orio de Miguel 2008: 113) и комбинаторика јединства супротности, пошто се јединица и нула у својим комбинацијама непрестано смеђују, понављају и „саморазвијају” (уп. Trismegistos 2004: 10), стварајући и међајући своја значења у међусобној интеракцији.

3. *Нейосредне прешече хипертекста у књижевности 20. века*

Дифузне путање које су наговештаване и дефинисане у науци и езотерији, инспирисале су нелинеарна дела и обликовала „менталну хипертекстуалност”¹⁹ Џејмса Џојса (James Augustine Aloysius Joyce, 1882—1941) и Хорхеа Луиса Борхеса (Jorge Luis Borges, 1899—1986), у структуралном и идејном утицају на каснији развој системске, електронске хипертекстуалности и интерактивне мреже уопште.

Посредством менталне хипертекстуалности, посебно у *Уликсу* и *Финезановом бдењу*, Џејмс Џојс тражи узорног читаоца који „болује” од идеалне *insomnia*–е (несанице, будности, идеалне концентрације); у поимању читаоца који би спознао све асоцијације и мреже значења скривен је херметички однос писца и читаоца као активних учесника у стварању дијалога (уп. Еко 1965). У приближавању овом идеалу, читалац треба да препозна херменеутичке тежишне тачке (блиске савременој концепцији „линкова”). Џојс има развијену метатекстуалну свест о цивилизацијској умрежености

¹⁹ Доступан на: http://www.bibalex.org/attachments_en/publications/files/umberto_eco_.pdf, 6.12.2014.

текстова, као и о процесима сопственог стваралачког поступка. Такође, у објашњењу Џојсових ерудитних алузија, читалац²⁰, дописује фусноте и маргиналије, које, заједно са текстом аутора постају саставни делови романа. Ове везе подсећају на линкове који већ имају своју аутономију у односу на главни текст, а у ширем смислу, семантички обогаћена фуснота може прерасти и у нови умрежени текст, тако да је *Уликс*, у сложености својих алузија и чворних семантичких аспеката, најпрепоручљивији заправо за читање у интерактивном окружењу (уп. Groden 2001: 11). „Читалац се затим узбуђује пред слободом дела, пред његовом бескрајном пролиферацијом, пред богатством његових унутарњих додавања” (Еко 1965: 146). Дакле, у складу са херметичком концепцијом мреже значења, Џојс је створио децентрализовано дело, у коме постоји више доминантних динамичних тежишних тачака које се у међусобним односима непрестано умножавају, а сама радња је структурирана посредством система амбивитета, у мноштву „пробабилитета” (уп. Еко 1965: 20) и асоцијативности. У сваком од наведених аспеката, Џојс је у *Уликсу* одао почаст Хермесу Трисмегистосу и лавиринту енциклопедије, пошто је применио енциклопедијску парадигму у приказивању вишезначности једног „обичног дана” у Даблину (16. јуна 1904). У хермесовском лавиринту Даблина, обједињени су прошлост, садашњост и будућност у стварању универзалног херметичког времена које истовремено сабира сва поимања и доживљаје временских перспектива у свести и подсвести ликова романа, у „митској узвишености тривијалног” (Рауповић 2012: 761). Тако Џојс примењује хермесовску концепцију синхронизитета, односно постојања хермесовског духа на више места истовремено.

Поред ове херметичке основе, један од најзначајних ликова у *Уликсу* је Малиген, носилац херметичких идеја – од промишљања о значају херметичке традиције, преко идеја преношења и тумачења информација, амбивитета и ставова о помирењима парадокса, до јединства супротности. Другим речима, Џојс је применио херметичку свест како у структури, тако и у семантичким аспектима *Уликса*.

Нокон Џојсових авангардних тенденција у креирању хипертекстуалне свести, Борхесов стваралачки опус утицао је на постмодернистичко – хипертекстуално поимање палимпсеста у следећим аспектима: херметичком концепту библиомистерије, енциклопедизму, преиспитивању и преображају традиције, представљању текста као лавиринта, односно мреже значења, текстуалној кореспондентности, вишезначности, уопштено речено – у виђењу књижевности као интертекстуалног универзума.

Основе принципе палимпсеста херметизма Борхес поставља у есеју *Паскалова сфера*, у коме наводи цивилизацијски значај умрежених књига Хермеса Трисмегистоса, њихову специфичност и комуникацију са разнородним религијским, научним и филозофским идентитетима. У овом контексту, Борхес исписује кључну хипотезу о историји који ће утицати

20 Фусноте може, наравно, унети у текст и приређивач (који се својим знањем приближава идеји узорног – идеалног читаоца) и тако за будуће читаоце отворити нове путање значења у лавиринту Џојсовог стваралаштва.

на конституисање поетике постмодернизма: „Можда је светска историја – историја неколико метафора” (Borhes 1995: 218). У овој идеји имплицирана је релативност историографије, али је истовремено, у светлу односа према историји, приказана и позиција књижевног дела, чији је основни смисао у спознаји цивилизацијских метафора, као и у њиховом обликовању и преиспитивању у свету историографске метафикције.

Наведене односе историје, фикције и мистичних елеманата Борхес преиспитује у причи херметичког наслова *Тлен, Укбар, Orbis Tertius*, у којој трагање за интертекстуалним везама подсећа на састављање сегмената бескрајног мозаика, приказујући, у лавиринту симбола, идеју вишевековног пројекта који тајно управља цивилизацијским токовима. Посредством историографске метафикције, Борхес приповеда о енциклопедијској парадигми коју су развијале генерације посвећеника од 17. века, са свешћу о оживљавању херметичког начина управљања информација у новом веку, у виду стварања енциклопедијских одредница које ће понудити као једини званични систем знања – заправо моћно оружје у креирању и дефинисању свих слојева друштвене и индивидуалне свести. Као лавиринт знања коју је саградила „доследност шахиста” (Borhes 2006: 22), енциклопедија представља систем умрежених одредница (данашњим језиком речено – линкова) којима су обележавали упућивања на другу одредницу. Према нашем мишљењу, финална фаза овог пројекта добила је своје оваплоћење у енциклопедизму виртуелног простора који савременом човеку постепено постаје стварнија од физичке реалности.

Ипак, највећи утицај у конституисању постмодернистичке библиомистерије, енциклопедијске парадигме и херметичког умрежавања текстова остварила је Борхесова прича *Вавилонска библиотјека* (*La Biblioteca de Babel*). *Вавилонска библиотјека* је „лопта којој је истинско средиште било који шестоугаоник, а обим недомашан” (Borhes 2006: 48), што свакако подсећа на данашњи систем линковања текстова у којима сваки текст може постати средиште умреженог дискурса. Библиотека је, такође, „вечни и непропадљиви” (Borhes 2006: 48) свемир у коме су садржане све вербалне структуре, пошто је састављена од бескрајних комбинаторичких могућности „двадесет пет ортографских симбола” (Borhes 2006: 48), а у овој замисли се препознају основе херметичко-кабалистичке традиције. Истичемо да компјутерски ум поштује исти принцип комбинаторике знакова, динамичности контекста и њихове узајамности, у складу са позицијом и бројем понављања знакова, с тим што уместо двадесет пет симбола (запете, тачке, прореда и „двадесет два азбучна слова” (Borhes 2006: 48), оперише посредством (лајбницовског) бинарног система (позиционог бројчаног система) који је за ширу употребу знатно једноставнији и читљивији од комбинаторичких могућности знакова *Вавилонске библиотјеке*. Дакле, евидентно је да је виртуелна стварност (још увек) једноставнија од бесконачне *Вавилонске библиотјеке*, али се руководи њеним комбинаторичким принципима и тежи да постане једина стварност попут херметички инспирисане Борхесове замисли.

Такође, ерудитни лавиринт у Борхесовој причи *Врш са стазама које се рачвају* постаје универзум херметичких принципа дифузности – који се непрекидно рачва у мноштву семантичких токова. У савременој виртуелној стварности, ова Борхесова концепција постаје „хипермедијска фикција: медијум рачвастих стаза” (Tilman 1997: 387) – дакле, представља основу интерактивне књижевности и хипермедијалности уопште, у бесконачности амбивитета, посредством сарадничке улоге читаоца у креирању виртуелног лавиринта.

4. Херметички кодови Тјурингове машине

Херметички начини чувања и преношења тајних знања имају и своју практичне употребу и у кодирању и декодирању информација у војно-обавештајне сврхе.

У примени херметичких принципа у информатичкој технологији, најзначајнија је мисија британског научника Алана Тјуринга (Alan Mathison Turing, 1912–1954) „који је остварио главни утицај на математику, криптоанализу (грч. *kryptós* (скривено) и *analýein* (размрсити), енгл. *cryptanalysis*), логику, филозофију и математичку биологију, као и на нове области касније назване компјутерском науком (*computer science*), когнитивном науком (*cognitive science*), вештачком интелигенцијом и вештачким животом (*artificial life*)”²¹.

У овом контексту, Леон Марвел (Leon Marvell) проучава херметичке принципе „езотеричних машина” (2016: 51), промишљајући о стварању нове митологије сајбер простора (енгл. „*Cyberspace*”, чије је темеље поставила Тјурингова машина), као основе механичке концепције рачунања („*mechanical conception of computation*”) и есенцијалне идеје савремених рачунарских уређаја (енгл. „*computer devices*”). Тако су херметичко схватање „душе света” (грч. *ψυχή κόσμου*, lat. *anima mundi*, универзалног ума), као и основна херметичка делатност откривања, преноса и „трансформације информације” у новој ери поверени вештачкој интелигенцији – „имагинацији машине” (Marvel 2016: 53).

Тјуринг је користио и херметичка схватања динамичности контекста симбола, комбинаторике и њиховог бескрајног јединства (енгл. „*infinite unity*”), створивши машину која се састоји од „бескрајно прошириве траке”²² подељене у ћелије; машина има могућност читања (скенирања) симбола и њихових односа у препознавању, дешифровању и умрежавању (уп. Еко 1965: 114) шифрованих порука. Посредством ових система, Тјуринг је у Другом светском рату декодирао поруке које је слала немачка „Енигма”, откривши значајне информације за преокрет рата у корист Савезника.

21 Доступан на: <https://www.britannica.com/biography/Alan-Turing>.

22 Доступан на: <https://www.britannica.com/technology/Turing-machine>.

Дакле, Тјурингова машина је зачетник савремене дигиталне ере, у општем моделу стварања вештачке интелигенције, као и у основним информатичким принципима умрежавања кодова.

5 *Насианак савременог појма хипертекста*

Тиодор Нелсон (Theodor Holm Nelson, 1937) дефинисао је 1963. године термин „хипертекст”, који се подједнако односи на форму електронског текста, као и на процесе стварања нових информационих технологија. „Хипертекст одсликава утицај концепта отворености у самом стваралачком поступку” (Živković 2007: 28), „динамичности” контекста, разгранатости текста, читаочевој селекцији и стварању нових значења. Концепција хипертекста у сагласју је са поимањем чворова значења и умножавања значења у Ековој студији *Отворено дело*:

„Различити коренови основа комбинују се тако да чине чвор значења, где постаје једна реч доминантна, а с друге стране, свака од њих може да се сретне и нађе у узајамном односу са центрима алузије, који су још увек отворени према новим констелацијама и новим центрима читања” (Еко 1965: 56).

Наравно, поред ове теоријске сличности, Нелсон иде корак даље ка унапређивању умрежавања текстова и експлицитно наводи опште одлике природе и применљивости интерактивног медијума, проширујући и осавременујући наведене аспекте теорије отвореног дела. Хипертекст делује као комплексан систем укрштених речи – текстова у плурализму дискурса; у виртуелном окружењу, једноставном селекционом командом корисник прелази из одреднице у одредницу.

У перспективама развоја хипертекста, Џорџ Лендоу (George P. Landow) у контексту „критичке теорије”, дефинише хипертекст као информациону технологију електронских веза, сачињену од блокова, *лексија*. Ова детерминација подударна је са Ековим поимањем односа разгранатости мреже, центара алузије и сарадничке улоге читаоца (уп. Živković 2007: 29). Лендоу такође сматра да хипертекст као медиј мења конвенционално поимање аутора, преображавајући га и у уредника, у општем заједништву са корисницима хипертекста, у даљем обликовању, настављању, обогаћивању хипертекста у новим семантичким мрежама (уп. Lendou 1992: 11). Ово поимање односа, аутора, текста и друштва блиско је и са теоријом интертекстуалности Јулије Кристеве: аутор је у непрестаном дијалогу са историјом, као и са савременим добом, док друштво представља пресудни чинилац који даље обликује његов дијалог, уносећи, односно – умрежавајући у текст суму цивилизацијског искуства (уп. Kristeva 1967: 439). Дакле, интертекстуалност и интермедијалност – иманентни принципи хипертекста, пружају кориснику мултимедијални спој уметности, као и већу динамичност система слободних асоцијација. Хипертекст ствара специфичну мрежу сегмената и могућности њихове комбинаторике. Могуће су многобројне варијанте

форме хипертекстуалног дела које ствара читалац посредством различитих комбинација читања.

6. Стварање интерактивне књижевности у постмодернизму

Интерактивна књижевност (*computational novels, nonlinear narratives*) тежи да створи нове технике писања (уп. Кувер 1993: 11) које имају различите токове читања. „Ту је процес све, нема фиксног производа или текста, постоји само активност читаоца, и као произвођача и као примаоца” (Наџион 1996: 138). Линда Хачион, дакле, истиче да је интерактивна књижевност иманентни облик постмодернистичке уметности. Ови принципи сарадничке улоге читаоца у хипертексту заправо воде порекло из херметичких принципа. У процесима стварања нелинеарних токова у постмодерни, најзначајнији су романескни опуси Умберта Ека и Милорада Павића, који су допринели развоју хипертекста, тако што су компјутерски ум представили као оквир и као средство спознаје езотеријских учења.

Павић је у *Хазарском речнику* (1984) остварио иновације у светској књижевности од формалних, преко поетичких до семантичких елемената, пошто је применио, осавременио и проширио Екову теорију отвореног дела на форму речника, створивши прво хипертекстуално дело²³ природно створено за интерактивно окружење²⁴ у споју информатичких принципа и древног херметичког поимања мреже текстова²⁵. Тако је Павић остварио енциклопедијску мисију следбеника Хермеса Трисмегистоса, створивши системски хипертекст.

У заједничкој мисији стварања интерактивне херметичке књижевности постмодернизма, у *Фукоовом клајну* (1988) Еко назива Хермеса „божанством са хиљаду лица” (Еко 2002: 496). У трагању за тајним знањима, посредством компјутерске комбинаторике, *Фукоово клајно* је допринело кратким, прецизним констатовањима природе и односа према херметизму, будуће филозофије интернета и његове примене: „Белбо обогаћује свој рачунар Абулафију подацима о херметичко-кабалистичким учењима²⁶”, стварајући „*Microsoft* – Хермес у директоријуму *Темуре*” (Еко 2002: 690).

23 Доступно на: <http://www.khazars.com/pavic-i-hiperbeletristika>, 4. 8. 2010.

24 Доступан на: <http://www.rastko.rs/cms/files/books/4d38bf7fc5fbc>.

25 Да би успоставио *Logos* међу мистериозним подацима, др Абу Кабир Муавија, један од кључних јунака у потрази за истинама о Хазарима у 20. веку, одлучује се за интелигенцију компјутера, док процесе уношења података, као и исходе њихове повезаности, објашњава посредством херметичких аспеката вишеслојности, амбивитета, интерференције и дифузности (уп. Živković 2016: 146).

26 Компјутерски програм је упоређен са херметичко-кабалистичким законитостима. Вештина *Темуре* састоји се у изучавању комбинација свих знакова *Tore*, а Еко је компјутеру дао име по средњовековном кабалисти Абрахаму Абулафији (уп. Idel 1989: 10), творцу *Пророчке Кабале* (*Prophetic Kabbalah*). Како напомиње Умберто Еко, Абулафијино дело *Kokhmah ha-Zeruf* „било је у исти мах и наука о комбиновању слова и наука о прочишћењу срца” (Еко 2002: 46).

Принцип *Ars Combinatoria* може се применити и на отвореност игре комбинаторичких могућности стварања и тумачења књижевног дела²⁷, коју одређује принцип укрштаја, у сагласју са мистичним елементима. Тако мистика и наука директно делују на поетику и семантички систем дела, у многострукости комбинација знакова и значења, у свести да је хипертекст заправо слика и последица бескрајног укрштаја знакова.

Према томе, Еково и Павићево поимање света могло би се описати Ековом метафором у *Фукоовом клајну*: „Свет је велика мрежа” (Еко 2002: 530). Вођени путоказом наговештаја постмодерне поетике у Борхесовом стваралаштву, као и изворном херметичком традицијом, која напаја својом енергијом древне и савремене мислиоце – до исхода у умрежености савременог човека, Еко и Павић су створили лавиринте у интерактивном свету.

7. Савремена природа хипертекста и функције односа према херметизму

Масовно коришћење умрежених електронских података започело је 1989. године, када је „Тим Бернерс Ли програмирао интернет као глобалну светску мрежу”²⁸. Тако је „свет постао циновски екран”²⁹ у симултаности и интерференцији разнородних текстова, аудио- и визуелних медија – остварења сна сваког херметичког посвећеника: од библиотекара, алхемичара, математичара до савременог информатичара.

Савремени човек непрестано ствара мреже разнородних „виртуелних наратива” (уп. Milosavljević Milić 2016: 7), који доминирају свим аспектима индивидуалне и друштвене егзистенције, стварајући транс-медијалне наративне светове³⁰, у плурализму дигиталне поетике (уп. Glacier 2008: 8).

У ужем смислу, примене нових технологија обликују и поетичке и семантичке аспекте књижевног дела, као и његову рецепцију (уп. Daglas 2000: 5). На пример, структура дела, пренета у виртуелни свет, постаје нелинеарна и обогаћена новим интерактивним могућностима хипертекста. Такође, виртуелни свет све чешће постаје тема књижевних дела, а што се тиче интерактивне рецепције – на интернету се сегменти књижевних дела често цитирају и парафразирају у различитим, динамичким контекстима, што такође показује њихову исконску херметичку динамичност. С друге стране, у односу према аудио- и визуелним медијима, због све већег присуства аудио-књига, намеће се питање савременог односа према древном усменом преношењу поетског дела, у њиховим многобројним сличностима и разликама. Наиме, аудио-записи на интернету се преносе и истовремено умножавају у различитим контекстима, јер слушаоци и читаоци књижевног дела (уз визуелне ефекте) имају

27 Доступан на: https://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/knjiz_portret/09_pkp_damjanov.html.

28 Доступан на: <http://www.rastko.rs/cms/files/books/4d38bf7fc5fbc>.

29 Доступан на: http://www.bibalex.org/attachments_en/publications/files/umberto_eco_.pdf.

30 Уп. http://pure.au.dk/portal/files/7562/m-1_ryans_paper.pdf.

своје субјективне временске перспективе, које се, херметичким језиком речено – истовремено умножавају у милијардама тренутака (другим речима, један тренутак на интернету је заправо истовремено умножен онолико пута колико има тренутно активних корисника). Тако се ствара херметички принцип јединства у мноштву и потврђује идеја постојања на више места истовремено. Такође се остварује херметички принцип помирења парадокса, јер се савремени човек истовремено приближава и удаљава од древног усменог преношења књижевног дела. Посредством интернета, оживљава се у виртуелном свету и модификује синкретично аудио-визуелно преношење, али с друге стране – не постоји институција креативног преносиоца дела, а слушаоци и гледаоци нису физички присутни на једном месту. У доживљају књижевног дела, корисници осећају заједништво, у дијалогу са делом, као и у међусобном дијалогу на интернету, али истовремено осећају и отуђење због све мањег присуства правог међусобног дијалога, физичког присуства, ван света интернета. Тако савремени човек егзистира у новом митолошком, глобализованом свету дивинизације интернета – божанства дифузне природе, стварања, прикупљања, модификовања и преношења података – у мрежи (дигиталног) херметизма.

8. Закључак

Херметички, дифузни принципи умрежавања текстова добили су своје технолошко оваплоћење у информатичкој ери. Проучавање ових вишеслојних феномена започели смо посредством дијахронијске перспективе, од митске и филозофске египатско-грчке традиције, у динамичности трансформација обележја Хермеса Трисмегистоса, преко тајне алхемичарске комбинаторике знакова, ренесансног херметичког индивидуализма, до просветитељске идеје умрежавања знања у доменима енциклопедијске парадигме. Истакли смо да обједињавање наведених езотеријских и научних аспеката кулминира у Лајбницевој просветитељској научној мисији и дефинисању бинарног система као претече и основе савременог информатичког доба.

Посредством интердисциплинарних перспектива, анализирали смо утицај наведених аспеката и у делима претеча нелинеарних књижевности – у „менталној хипертекстуалности” Џејмса Џојса, поимању „идеалног” читаоца који има активну улогу у стварању мрежа значења херметичког духа, као и Борхесових утицаја на развој интерактивне књижевности, посебно у структурирању херметичких топоса лавиринта, божанске библиотеке-универзума и енциклопедијске парадигме.

Џојсовим и Борхесовим херметичким стазама наставили су Умберто Еко и Милорад Павић, са оригиналним доприносима у обликовању интерактивне књижевности. Истакли смо да Павић, пре свега, остварује системски хипертекст у структури и семантици *Хазарског речника*, а Умберто Еко у *Фукоовом клајну* сугерише природу компјутерског ума, будућу масовну употребу и доминацију интернета у савременом друштву.

Поред проучавања развоја интерактивне књижевности, фокусирали смо се на херметичке елементе у конструкцији информатичког доба уште – од првог принципа менталности који постаје домен вештачке интелигенције Тјурингове машине. Посветили смо пажњу и Нелсоновом дефинисању појма хипертекста, у процесу стварања нових информационих технологија, а истакли смо и допринос Џорџа Лендоуа у дефинисању електронских веза.

Вођени херметичким принципом вишеслојности и динамичности контекста, осветлили смо и проблематику херметичког духа интернета у коме је остварена визија присуства корисника на два или више места истовремено, у вишеструкости умрежавања текстова, аудио- и визуелних записа. У овој глобалној доступности и динамичности обраде података, корисници интернета истовремено стварају нове мреже виртуелних наратива, живећи и у лавиринтима створеним од рачвастих стаза и херметичких кругова. Хипертекст се умножава и трансформише као што се и Хермес Трисмегистос непрекидно преображава, стварајући и обогаћујући интернет који постаје савремена „Вавилонска библиотека”. У хипертексту, сваки линк је центар новог света информација, који је умрежен са другим центрима као тежишним тачкама хипертекста. Све више живећи у свету хипертекста, нове генерације дигиталне ере пролазе кроз лавиринте умрежених текстова; њихово трагање заправо представља иницијацију у (виртуелни) херметизам, у сагласјима божанских мрежа знања – древне херметичке традиције и савременог доба.

Извори

- Borhes 1995: H. L. Borhes, *Izabrana dela*,
 Beograd: Draganić. [orig.] Борхес 1995: Х. Л. Борхес, *Изабрана дела*, Београд:
 Драганић.
- Borhes 2006: H. L. Borhes, *Maštarije*, Beograd: Paideia.
- Džojš 2012: Dž. Džojš, *Uliks*, Beograd: Geopoetika.
- Eko 2002: U. Eko: *Fukoovo klatno*, Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
- Pavić 2004: M. Pavić, *Hazarski rečnik (roman-leksikon u 100.000 reči, ženski primerak)*, Sabrani romani Milorada Pavića, Beograd: Dereta.

Литература

- Atvud 1850: M. A. Atwood, *Hermetic Philosophy and Alchemy: A Suggestive Inquiry into the Hermetic Mystery with a Dissertation on the more Celebrated of the Alchemical Philosophers*, London: Trelawney Saunders.
- Báez 2012: J. M. Báez, *The Verbum of Hermes (Mercurius Ter Maximus)*, Bloomington: Palibrio.
- Bart 1971: R. Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Beograd: Nolit.
- Bajgent, Laih 1997: M. Baigent, R. Leigh, *The Elixir and the Stone: Tradition of Magic and Alchemy*, London: Penguin Books.

- Daglas 2000: J. Y. Douglas, *The End of Books or Books Without End*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Damjanov, S. Postmodernizacija fantastike kod Pavića. https://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/knjiz_portret/09_pkp_damjanov.html, 12. 9. 2018.
- Damjanov, S. Pavićev lavirint. <http://www.rastko.rs/cms/files/books/4d38bf7fc5fbc>, 25. 7. 2018.
- Dejvis 2015: E. Davis, *TechGnosis: Myth, Magic, and Mysticism in the Age of Information*, Berkeley, California: North Atlantic Books.
- Delić 1991: J. Delić, *Hazarska prizma*, Beograd, Gornji Milanovac: Prosveta, Oktoih, Dečije novine.
- Dljasin 2007: G. Dljasin, *Azбука Hermesa Trismegistosa (ili molekularni tajnopis mišljenja)*, Beograd: ZEPTER BOOK WORLD. [orig.] Дљасин 2007. Г. Дљасин, *Азбука Хермеса Трисмегистоса (или молекуларни тајнопис мишљења)*, Beograd: ZEPTER BOOK WORLD.
- Ebeling 2007: F. Ebeling, *The Secret History of Hermes Trismegistus: hermeticism from ancient to modern times*, London: Cornell University Press.
- Eko 1965: U. Eko, *Otvoreno djelo*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Eko 2001: U. Eko, *Granice tumačenja*, Beograd: Paideia.
- Eko 2004: U. Eko, *Kod*, Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
- Eco, U. Vegetal and mineral memory (The future of books). http://www.bibalex.org/attachments_en/publications/files/umberto_eko_.pdf, 6. 12. 2014.
- Ivanović 2009: R. Ivanović, *Anagrami i kriptogrami u romanima Umberta Eka*, Podgorica: CANU.
- Eror 2002: G. Eror, *Genetički vidovi interliterarnosti*, Beograd: Otkrovenje.
- Foht 1976: I. Foht, *Tajna umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga.
- Forrest I, Forrest, A. What is Hermeticism. <https://www.hermeticfellowship.org/HFHermeticism.html> 15. 9. 2018.
- Glacier 2008: L. P. Glazier: *Digital Poetics: Hypertext, Visual-Kinetic Text and Writing in Programmable Media*, Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Groden 2001: M. Groden, Introduction to James Joyce's *Ulysses* in Hypermedia, Bloomington: Journal of Modern Literature, 24(3), Bloomington, 359–362.
- Grubačić 2006: S. Grubačić, *Aleksandrijski svetionik, tumačenja književnosti od Aleksandrijske škole do postmoderne*: Beograd: Balkankult; Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Hačion 1996: L. Hačion, *Poetika postmodernizma*, Novi Sad: Svetovi.
- Hamvaš 2012: B. Hamvaš, *Pet genija, Tabula smaragdina*, Beograd: Službeni glasnik. [orig.] Хамваш 2012: Б. Хамваш, *Пет генија, Табула смарагдина*, Beograd: Службени гласник.
- Rabinović 1979: V. Rabinović, *Alhemija kao fenomen srednjovekovne kulture*, Beograd: Prosveta.
- Hermetic writings. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Hermetic-writings>, 13. 8. 2018.
- Hermetism. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Hermetism>, 5. 8. 2018.
- Idel 1989: Moshe Idel, *Language, Torah and Hermeneutics in Abrahaam Abulafia*, Albany: SUNY Press.

- Jung 1997: K. G. Jung, *Alhemijske studije*, Beograd: Atos.
- Jeys 1964: F. A. Yates, *Giordano Bruno & Hermetic Tradition*, Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Kristeva 1967: J. Kristeva, Bakhtine. Le mot, le dialogue et le roman, Paris: Critique, 239, Paris, 438–465.
- Kuver 1993: R. Coover, *Hyperfiction: Novels for Computer*, New York: The New York Times Book Review, August 29, 1–12.
- Lajbnic 1666: G. W. Leibniz, *Dissertatio de arte combinatoria*, Leipzig.
- Leibniz, Gottfried, Wilhelm. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Gottfried-Wilhelm-Leibniz>, 9. 8. 2018.
- Landou 1992: G. P. Landow, *Hypertext: The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*, Baltimore: Johns Hopkins University Press,
- Marvel 2007: L. Marvell, *Transfigured Light: Philosophy, Cybernetics and the Hermetic Imaginary*, Washington DC: ACADEMICA PRESS.
- Marvel 2016: L. Marvell, *The Physics of Transfigured Light: The Imaginal Realm and the Hermetic Foundations of Science*, Rochester: Inner Traditions.
- Mihajlović, J. Pavić i hiperbeletristika. <http://www.khazars.com/pavic-i-hiperbeletristika>, 4. 8. 2010.
- Milosavljević Milić 2016: S. Milosavljević Milić, *Virtuelni narativ – ogledi iz kognitivne naratologije*, Niš: Filozofski fakultet; Novi Sad, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Occultism. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/occultism>, 15. 9. 2018.
- Orio de Miguel 2008: B. O. de Miguel, Some Hermetic Aspects of Leibniz's Mathematical Rationalism, in: Marcelo Dascal (ed.), *Leibniz: What Kind of Rationalist?* Tel Aviv: Tel Aviv University, 111–124.
- Owens, L. S. The Corpus Hermeticum and Hermetic Tradition, <http://gnosis.org/library/hermet.htm>, 12. 9. 2018.
- Pavić 2005: M. Pavić, *Roman kao država i drugi ogledi*, Beograd: Plato. [orig.] Павић 2005: М. Павић, *Роман као држава и други огледи*, Београд: Плато.
- Paunović 2012: Z. Paunović, *Uliks Džejmsa Džojso: mitska uzvišenost trivijalnog (pogovor)*, u: Dž. Džojso, *Uliks*, Beograd: Geopoetika.
- Ryan, M. L.. Defining Media from the Perspective of Narratology. http://pure.au.dk/portal/files/7562/m-l_ryans_paper.pdf, 20. 9. 2018.
- Salomon 2012: D. A. Salomon, *An Introduction to the Glossa Ordinaria as Medieval Hypertext*, Cardiff: University of Wales Press.
- The Encyclopédie. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-Encyclopedie>, 18. 9. 2018.
- Tri inicijata 1908: Three Initiates, *The Kybalion: a study of the hermetic philosophy of ancient Egypt and Greece*, Chicago, Illinois: The Yogi Publication Society, Masonic Temple Chicago.
- Trismegistus, Hermes. https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Hermes_Trismegistus, 5. 8. 2018.
- Thoth. Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Thoth>, 13. 8. 2018.
- Trismegistos 2004: H. Trismegistos, *Corpus Hermeticum*, Zagreb:

- Trismegistus, Hermes. The Free Dictionary. <https://www.thefreedictionary.com/Hermes+Trismegistos> 15. 8. 2018.
- Tillman 1997: F. Tillman, *Hypermedia fiction: A medium of forking paths*, Abingdon on Thames: Computer Assisted Language Learning Volume 10, Issue 4, Abingdon on Thames, 387–397.
- Turing machine. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/technology/Turing-machine>, 8. 7. 2018.
- Turing, Alan. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Alan-Turing>, 9. 8. 2018.
- Vandendorp 2009: C. Vandendorpe, *From Papyrus to Hypertext: Toward the Universal Digital Library*, Chicago: The University of Illinois Press.
- Warnock, Christopher. Hermes Trismegistus: Hermetic Philosophy, Astrology & Magic. Copyright 2004 <https://www.renaissanceastrology.com/hermetrismegistus.html>, 11. 9. 2018.
- Ženet 1985: Ž. Ženet, *Figure*, Beograd: Vuk Karadžić.
- Živković 2007: D. Živković, *Otvoreno delo i hipertekst*, Kragujevac: *Nasleđe*, 8, Kragujevac, 25–32. [orig.] Живковић 2007: Д. Живковић, *Отворено дело и хипертекст*, Крагујевац: *Наслеђе*, 8, Крагујевац, 25–32.
- Živković 2016: D. Živković, *Otvoreni lavirinti: Eko i Pavić*, Kragujevac: FILUM. [orig.] Живковић 2016: Д. Живковић, *Отворени лавиринти: Еко и Павић*, Крагујевац: ФИЛУМ.

Dušan R. Živković

HERMETICISM AND HYPERTEXT

Summary

This paper presents an analysis of the nature, functions, forms and significance of the relationship between Hermeticism and hypertext, from mythological and historical elements to their achievements in the digital era, through the following aspects: 1. The basic principles of linkages of hermetic texts, from the Egyptian and Greek traditions to the period of the Enlightenment; 2. the hints of the creation of hypertext in 20th-century literature; 3. the influence of Hermeticism on the nature of Alan Turing's mission of structuring of information technology; 4. processes and outcomes of creating a modern concept of cross-networking - hypertext; 5. general features of interactive, hermetic literature in postmodernism; 6. the specificity of the era of the Internet and its connections with Hermeticism.

Through an interdisciplinary approach, in order to develop and upgrade general information consciousness, we will unleash the hermetic principles that have made key influences on the creation of the system of hypertext. We will also analyze the relationships between the principles of forking paths, multiplication of information, interactivity, the concept of non-linearity, combinatorics and plurality of hermetic codes.

Keywords: Hermeticism, hypertext, forking paths, codes, networking, non-linearity, interactivity.

Примљен: 21. септембар 2018. године
Прихваћен: 3. април 2019. године